

Suller Zénó¹

A KISEBBSÉGVÉDELEM ABSZOLÚT MINIMUMÁ- NAK KÉRDÉSE, AVAGY AZ ETNIKAI TISZTOGATÁS KRIMINALIZÁLÁSÁNAK SZÜKSÉGE

Bevezetés

Az etnikai tisztogatás fogalma széleskörűen ismert, gyakran halljuk a közéletben, egyes etnikai csoportok ellen szervezett cselekmények, pogromok kapcsán. Meglepő lehet azonban, hogy az etnikai tisztogatás jelenleg nem bűncselekmény a nemzetközi jogban.² Mi több, az etnikai tisztogatás jelentése és tartalma nehezen feltárható. Nemcsak, hogy nem nemzetközi bűncselekmény, de tulajdonképpen nem is létezik egy általánosan elfogadott, legalább megközelítően pontos definíciója sem.³ A nemzetközi jog szereplői és a jogtudomány képviselői igencsak eltérő cselekményeket vagy történéseket kapcsolnak az etnikai tisztogatás fogalma alá és mindez meglehetősen felületessé, ellentmondásossá és amorffá teszi az etnikai tisztogatást. Nem véletlen tehát, hogy az etnikai tisztogatás *strictu sensu* nem is jogi fogalom.⁴ És ezért van az, hogy gyakran

¹ Doktorandusz, Pázmány Péter Katolikus Egyetem – Jog- és Államtudományi Kar, Doktori Iskola.

² United Nations office on genocide prevention and the responsibility to protect: Ethnic cleansing. Letöltés helye: www.un.org; letöltés ideje: 2019.12.18.; United Nations: Framework of Analysis for Atrocity Crimes, A tool for prevention 32. (innenről: UN Framework) Letöltés helye: www.un.org; letöltés ideje: 2020.01.06.; Sirkin, Micol: Expanding the Crime of Genocide to Include Ethnic Cleansing: A Return to Established Principles in Light of Contemporary Interpretations. In: Seattle University Law Review 33. évf. 2. szám, 2010, 489-526, 500.; Vajda, Maja Munivrana: Ethnic Cleansing as Genocide - Assessing the Croatian Genocide Case before the ICJ. In: International Criminal Law Review 15. évf. 1. szám, 2015, 147-169, 150.

³ United Nations office on genocide prevention and the responsibility to protect: Petrovic, Drazen: Ethnic Cleansing - An Attempt at Methodology. In: *European Journal of International Law* 5. évf. 3. szám, 1994, 342-359, 342.; Sirkin 2010 *i.m.*, 489.

⁴ *Prosecutor v Kupreškić et al.*, Judgement, Case no. IT-95-16-T, T.Ch, 14 January 2000 para. 705.; Boot, Machteld: *Genocide, Crimes Against Humanity, War Crimes, Nullum Cri-*

helyezik elé az „ügynevezett” jelzõt⁵ vagy teszik idézőjelbe. Ugyanakkor azt is el kell ismerni, hogy az etnikai tisztogatásnak igenis van jogi jelentősége,⁶ még ha az nem is teljesen koherens. Mi több, ebben a tanulmányban arra szeretnék rámutatni, hogy az etnikai tisztogatás kifejezetten a kisebbségeket támadó és veszélyeztető rendkívül súlyos nemzetközi jogsértés, illetve, hogy az etnikai tisztogatás megelőzéséhez, felszámolásához éppen ezt a bizonytalan jogi minőségét szükséges megszüntetni. A prevenció, a hatékony fellépés és adott esetben a megtorlás pedig leginkább akkor biztosítható, ha a nemzetközi közösség új bűncselekményt emel be a köztudatba: az etnikai tisztogatás nemzetközi bűncselekményét.

Az etnikai tisztogatás eredete

Maga a kifejezés ilyen formában először a délszláv háborúk során jelent meg a volt Jugoszlávia területén zajló etnikai konfliktus kegyetlenségeinek leírására.⁷ Az etnikai tisztogatás a szláv *etničko čišćenje* szókapcsolatnak a tükörfordításaként került be a nemzetközi köztudatba.⁸ Bár az etnikai tisztogatás a ma ismert formájában a nacionalizmus térnyerésével jelent meg az etnikai nemzetállamok kiépítésének vágya által vezérelve,⁹ a türelmetlenség és az idegen-

men Sine Lega and the Subject Matter Jurisdiction of the International Criminal Court. Antwerpen: Intersentia. 2002. 446-447.

⁵Petrovic 1994 *i.m.*, 344.

⁶Case Concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (*Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro*), Judgement of 26 February 2007 [2007] ICJ Rep. (innentől: Genocide case), para. 190.

⁷Petrovic 1994 *i.m.*, 342.; Jacques, Mélanie: *Armed Conflict and Displacement, the Protection of Refugees and Displaced Persons under International Humanitarian Law*. New York: Cambridge University Press. 2012. 78-79.; Boot 2002 *i.m.*, 223.; Osmańczyk, Edmund Jan (ed. Mango, Anthony): *Encyclopedia of the United Nations and International Agreements*. Vol. I. New York - London: Routledge. 2003. 656.

⁸United Nations office on genocide prevention and the responsibility to protect *i.m.*

⁹Wedgwood, Ruth: Limiting the Use of Force in Civil Disputes. In: Wippmann, David (ed.): *International Law and Ethnic Conflict*. Ithaca - London: Cornell University Press. 1998, 242-255, 246.

ellenesség, illetve ezek kegyetlen tettekben való kifejezése már a szekularizmus előtti Európában is jelen volt, a különbség csak annyi, hogy akkor nem etnikai homogenitásra, hanem vallási egyöntetűsége törekedtek.¹⁰ Elmondható, hogy ugyanaz az elítélendő intolerancia és gyűlölet okozta a törökországi örmények és görögök elleni atrocitásokat,¹¹ a holokausztot,¹² vagy a németek kényszer kitelepítését a második világháború után.¹³ De nem kell ilyen messzire mennünk elég, ha a magyar kisebbség kollektív bűnösségét ki mondó Benes-dekrétumokra gondolunk.¹⁴ Sajnos azonban úgy tűnik, hogy mit sem tanultunk a múlt hibáiból ugyanis a már említett délszláv háború, Ruanda, Ciprus,¹⁵ Darfur¹⁶ vagy Mianmar¹⁷ mind azt mutatják, hogy az etnikai tisztogatás, vagy az ahhoz hasonló cselekmények a közelmúltban és napjainkban is történtek és történhetnek. Ez alól még Európa sem jelenthet kivételt, ahol az Európa Tanács szerint valós veszély áll fenn a kisebbségi jogok sérelmére a szélsőséges nacionalizmus vagy rasszizmus erősödő tendenciái miatt.¹⁸

¹⁰ Bell-Fialkoff, Andrew: A Brief History of Ethnic Cleansing. In: *Foreign Affairs*. 72. évf. 3. szám, 1993, 110-121, 111.

¹¹ Osmańczyk 2003 *i.m.*, 656-657.

¹² Uo., 657.

¹³ Bell-Fialkoff 1993 *i.m.*, 113.

¹⁴ Horváth Attila: a Beneš-dekrétumok és a hozzá kapcsolódó diszkriminatív intézkedések csehszlovákiában 1945 és 1948 között. In: Horváth Attila – Korom Ágoston (szerk.): *A Beneš-dekrétumok az Európai Parlamentben*. Budapest: Nemzeti Közszerkesztési Központ. 2014, 17-28, 19.

¹⁵ Európa Tanács Parlamenti Közgyűlés: Colonisation by Turkish settlers of the occupied part of Cyprus, Report, Committee on Migration, Refugees and Demography, Doc. 9799, 2003. május 2. Letöltés helye: www.assembly.coe.int; letöltés ideje: 2019.11.15.

¹⁶ Human Rights Watch: "If We Return, We Will Be Killed" Consolidation of Ethnic Cleansing in Darfur, Sudan Consolidation of Ethnic Cleansing in Darfur, Sudan. 2004. november 14. Letöltés helye: www.hrw.org; letöltés ideje: 2020.01.09.

¹⁷ Hernández, Gleider: *International Law*. Oxford: Oxford University Press. 2019, 459.; Press Conference by Secretary-General António Guterres at United Nations Headquarters (Excerpts) SG/SM/18676, 2017. September 13. Letöltés helye: www.un.org; letöltés ideje: 2020.03.20.

¹⁸ Európa Tanács 1985/2014. sz. határozata: A nemzeti kisebbségek helyzete és jogai Európában. 1. bek.

Ugyanakkor ez a gyors példálózás is csak azt bizonyítja, hogy az etnikai tisztogatás számtalan formában jelenhet meg, különböző tevékenységeket fedhet le és egy meghatározott csoportot különféle aspektusból vehet támadás alá.¹⁹ Definíciót az Egyesült Nemzetek Szervezete is próbált adni a jelenségnek, amikor elítélte a volt Jugoszlávia területén zajló atrocitásokat.²⁰ Az ENSZ szakértői bizottságának első jelentése szerint az etnikai tisztogatást úgy lehet definiálni, mint egy terület etnikai homogenitásának elérése a személyek ezen területről erőszakkal való elűldözése által.²¹ Egy másik jelentés ezt azzal egészítette ki, hogy az etnikai tisztogatás egy etnikai csoport szándékolt akcióterve egy másik etnikai csoport erőszakos eltávolítására az adott területről.²² Ezek ugyan nem túl pontos leírások és viszonylag tág teret hagynak az értelmezésre, azonban még ha minden más eleme vitatható és homályos is ezeknek, egy valami szembetűnően azonos valamennyinél: a célzott csoport, vagyis az áldozati kör.

Az etnikai tisztogatás, mint a kisebbségek ellen irányuló gyűlöletcselekmény

Összesítve a fentieket azt mondhatjuk, hogy az etnikai tisztogatás olyan cselekménysorozat, ami egy meghatározott terület etnikai összetételét erőszakkal módosítja. Ebből persze az következik, hogy etnikai tisztogatás egy etnikailag vegyes területen képzelhető el, vagyis lefordítva: ott ahol kisebbség él. Az etnikai tisztogatás és maga a kisebbség definíciója tehát ezen a ponton ér össze. A terület és a csoportiség, vagyis a többségtől való elkülönülés vonalán.

Az Európa Tanács definíciója szerint „[a]z azonos etnikai-kul-

¹⁹ Petrovic 1994 *i.m.*, 352.

²⁰ Ennek jogi relevanciáját mutatja, hogy a definíciót a Nemzetközi Bíróság is idézte. Lsd.: Genocide case, para. 274.

²¹ Interim Report of The Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992), S/25174, 1993. január 26, 55. bek.

²² Final Report of The Commission of Experts Established Pursuant To Security Council Resolution 780 (1992), S/1994/674, 130. bek.

turális háttérű legnagyobb csoporthoz mérve az alacsonyabb létszámú csoportok nemzeti kisebbségeket alkotnak, és nemzeti kisebbségeknek nevezik őket.”²³ Ezt erősíti meg a Kalmár jelentés is, ami hasonló, bár részletesebb meghatározást fogad el a kisebbségekre az Európa Tanács 1201 (1993) számú ajánlását felidézve.²⁴ A kisebbségek ugyanakkor a nemzetállam „államalkotó és társalapító tényezői” és annak állampolgárai,²⁵ de önálló jogalanyiség nélkül.²⁶ Amit tehát lényeges kimondani az az, hogy a kisebbségek az egyes államokon belül léteznek.²⁷ Hasonló eredményre jutunk, ha a kisebbségi nyelvek definíciójából indulunk ki. Kisebbségi nyelvek alatt azon nyelveket értjük, amelyeket egy állam területén belül az állam számszerűen kisebbséget alkotó polgárai hagyományosan használnak²⁸ és amelyek a hivatalos nyelvtől eltérnek.²⁹ Vagyis itt is két jellemző jelenik meg. Egyrészt a már említett államon belülség, vagyis a területhez kötöttség, másrészt a többségtől eltérő csoportiság. Eltérő csoportiság alatt azt értem, hogy nem egyszerű egyéni eltérés van a többségi társadalomtól, hanem egy teljes társadalmi csoport sajátos jellemzőivel tér el a többségtől. Ehhez még annyit érdemes hozzátenni, hogy a nemzetközi jogi definíció szerinti kisebbségi státusz akkor is fennáll, ha az adott állam nem ismeri el nemzeti kisebbségként az adott csoportot.³⁰

²³ Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése: 1735 (2006) sz. ajánlás – A nemzet fogalma. A közgyűlés által 2006. január 26-án (a 7. ülésen) elfogadott szöveg 8. bek.

²⁴ ET 1985/2014. Határozat 3. bek.

²⁵ ET 1735 (2006) Ajánlás 9. bek.

²⁶ Uo., 10. bek.

²⁷ tartozó személyek jogairól (1992).; Európa Tanács Parlamenti Közgyűlés: 1201 (1993) sz. ajánlása Az Emberi Jogok Európai Egyezménye a kisebbségi jogokra vonatkozó kiegészítő jegyzőkönyvvvel kapcsolatban: Javaslat Az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságjogok Védelmére Létrejött Európai Egyezmény kiegészítő jegyzőkönyvére a kisebbségekhez tartozó személyekre vonatkozóan. Preambulum 3. bek.; Castellino, Joshua: *International Law and Self-Determination, The Interplay of the Politics of Territorial Possession with Formulations of Post-Colonial National Identity, Developments in International Law*. The Hague – Boston – London: Martinus Nijhoff Publishers. 2000, 57.

²⁸ Európa Tanács: Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (1992) ETS No. 148. 1. Cikk a) i)

²⁹ Uo., 1. Cikk a) ii)

³⁰ EBESZ: Ljubljani útmutató a sokszínű társadalmak integrálásához és magyarázó

Ezek alapján már érezhető, hogy annak ellenére, hogy ez nincs *expressis verbis* megjelenítve az etnikai tisztogatás definíciójánál, mégis úgy tűnik, mindezen jellemzők mellett nem is irányulhatna a támadás mások ellen, mint a kisebbségekkel szemben. Egy adott terület etnikai szerkezetének erőszakos megváltoztatása az etnikai homogenitás elérése végett szükségszerűen az adott területen élő, a nagyobb társadalmi csoporthoz képest kisebbségben lévő és előbbi-től etnikailag, nyelvileg, kulturálisan vagy vallásilag eltérő csoport, vagyis a kisebbség ellen irányulhat. A kisebbség adott területéről való akár nem materiális eliminálása ugyanis az etnikai tisztogatás célját, az etnikai homogenitást valósítaná meg.

Kifejezetten lényeges pont az, hogy a terület homogenizálása etnikai tisztogatásnál nem a kisebbség fizikai megsemmisítésével jár, ahogyan ezt a népírtással összevető résznél tárgyalni is fogom. Sokkal inkább erőszakos asszimilációval valósul ez meg, ami nem véletlenül tilalmas a kisebbségi jog alapján.³¹ Az erőszakos asszimiláció ugyanis *quasi* kulturális népirtás³² vagy etnocídiúm.³³ Ezek ugyan nem jogi fogalmak, mint jelenség mind a kisebbségi megmaradást veszélyezteti. Az etnikai tisztogatás a kisebbségi jogok legdurvább megsértését jelenti. Többek között sérti az identitás szabad megvallását,³⁴ hiszen maguk az elkövetők döntenek el, hogy ki tartozik a támadott csoportba, vagy, hogy saját kultúrájukat és

megjegyzések. 2012, 5. Letöltés helye: www.osce.org, letöltés ideje: 2020.04.04.

³¹ Európa Tanács: A Nemzeti Kisebbségek Védelméről Szóló Keretegyezmény Megerősítéséről (1995) ETS. No. 157. 5. Cikk.; Ljubljana útmutató *i.m.*, 6. bek.; ET 1985/2014. határozat 10.2.3, 10.5.2.; EBESZ: The Bolzano/Bozen Recommendations on National Minorities in Inter-State Relations. 2008, 6. bek. Letöltés helye: www.osce.org, letöltés ideje: 2020.04.04.

³² Sirkin 2010 *i.m.*, 500.

³³ Kingsbury, Benedict: 'Reconciling Five Competing Conceptual Structures of Indigenous Peoples Claims in International and Comparative Law. In: Alston, Philip (ed.): Peoples' Rights. Oxford: Oxford University Press. 2001, 73.; Osmańczyk 2003 *i.m.*, 667.

³⁴ ET 1201 (1993) sz. Ajánlás. 2. Cikkely 1.; Ljubljana útmutató *i.m.*, 6. bek.; ETS. No. 157. 3. Cikk.; EBESZ: The Lund Recommendations on the Effective Participation of National Minorities in Public Life. 1999. 4. bek. Letöltés helye: www.osce.org, letöltés ideje: 2020.04.04.

nyelvüket gyakorolják,³⁵ hiszen éppen az a cél az etnikai tisztogatásnál, hogy ezektől a csoportot megfossza.

Hogyan lehet ezzel a veszéllyel szemben fellépni, hogyan lehetne a kisebbségeket támadó etnikai tisztogatást megelőzni? Egyáltalán, van a nemzetközi jognak a jelen rendszerben eszköze a védekezésre?

Az etnikai tisztogatás a jelenlegi nemzetközi jogi paradigma szerint

Értelemszerűen az ilyen súlyos jogsértéseknél a nemzetközi büntetőjoghoz érdemes fordulni. Mivel azonban az etnikai tisztogatás *per se* nem jelenik itt meg, így az értelmezés eszközéhez kell nyúlnunk. Az etnikai tisztogatás értelmezésének legnagyobb nehézsége a besorolás kérdése, mivel az etnikai tisztogatás több nemzetközi bűncselekmény tényállásába is beleszusakolható, de igazán egyik sem tudja maradéktalanul leírni és ezáltal egyes aspektusai mindig büntetlenül maradnak. Egyes esetekben népiirtásként kell értelmezni,³⁶ máskor a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása kerülhet megállapításra.³⁷ Szóba jöhet még az üldözés bűncselekménye³⁸ is diszkriminatív jellege miatt. Viszont az etnikai tisztogatás in praxi, karakterisztikájában és szándékában mindezen bűncselekményektől eltér.

Etnikai tisztogatás, mint népiirtás

Alapvetően három megközelítés figyelhető meg az etnikai tisztogatás

³⁵ ENSZ Közgyűlés 2200A (XXI) sz. Határozata a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának Elfogadásáról. 1966. December 16. 27. Cikk.

³⁶ Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma. (1998) ISBN No. 92-9227-227-6 (innenről: RS).

³⁷ RS 7. Cikk (1) (d).

³⁸ RS 7. Cikk (1) (h).

togatás és a népirtás kapcsolatára nézve. Az első megközelítés a délszláv háborúk alatt, tehát az etnikai tisztogatás genezise idején volt jellemző. Ekkor ugyanis az etnikai tisztogatás és a népirtás elnevezése lényegében felcserélhető volt.³⁹ Ez ugyan nem feltétlenül jelentette a kettő közötti egyenlőségtételt, de annyit mindenképp, hogy úgy tekintették, az etnikai tisztogatás *mindig* népirtás, vagyis annak a része. Ezt az ENSZ Közgyűlésének határozata sugallta mivel tartalmazta, hogy az etnikai tisztogatás a népirtás bűncselekmény része.⁴⁰

A második elképzelés szerint, az etnikai tisztogatás lehet ugyan népirtás,⁴¹ de nem automatikusan az.⁴² Ahhoz ugyanis, hogy népirtásnak minősüljék, érthető módon az szükséges, hogy az etnikai tisztogatás teljesítse valóban a népirtás tényállási feltételeit.⁴³ Ez viszont csak akkor tud megvalósulni, ha adott a népirtás sajátos, megkülönböztető magva, vagyis egy meghatározott csoport megsemmisítésének szándéka.⁴⁴ Ez adja ugyanis azt az objektív elemet (egy csoport elpusztítása népirtó cselekmény által)⁴⁵ és szubjektív elemet (a pusztítás szándéka), amit az etnikai tisztogatásnak telje-

³⁹ Case Concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (*Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro*), Provisional Measures, Order of 13 September 1993, I. C.J. Reports 1993, para. 69 (Judge Lauterpacht, Separate opinion), para. 70.; Vajda 2015 *i.m.*, 150.; Damrosch, Lori Fisler: Genocide and Ethnic Conflict. In: Wippmann, David (ed.): *International Law and Ethnic Conflict*. Ithaca – London: Cornell University Press. 1998, 267n.

⁴⁰ ENSZ Közgyűlés UN Doc. A/Res/47/121 (1993), Resolution Adopted by the General Assembly without reference to a Main Committee A/47/L.47/Rev.1, 47/121 The situation in Bosnia and Herzegovina. 2.

⁴¹ UK Ministry of Defence: *The Manual of the Law of Armed Conflict*. Oxford: Oxford University Press. 2004, 392.

⁴² Vajda 2015 *i.m.*, 151.

⁴³ Genocide case, para. 190.

⁴⁴ A Cassese, Antonio: *International Criminal Law, Cases and Commentary*. Oxford: Oxford University Press. 2001, 209.; Prosecutor v. Goran Jelisić, Judgement, IT-95-10-T, T.Ch., 14 December 1999, para. 67; Prosecutor v. Duško Sikirica et al., Judgement on Defence Motions to Acquit, IT-95-8-T, T.Ch., 3 September 2001, para. 89;

⁴⁵ RS 6. Cikk (a)-(e).; A népirtás büntetnének megelőzéséről és megelőzéséről szóló 1948-as egyezmény, II. Cikk a)-e).

sítenie kell ahhoz, hogy népirtásnak minősülhessen.⁴⁶ Az objektív elem kapcsán kiemelendő, hogy a népirtás csak fizikai vagy biológiai megsemmisítésre terjed ki, a csoport kulturális, nemzeti identitásának elpusztítására nem, tehát a népirtás materiális megsemmisítést jelent.⁴⁷ A szándék pedig éppen erre kell, hogy irányuljon: a materiális megsemmisítésre. Ugyanakkor a szándék-bűncselekményi jelleg miatt a megsemmisítésnek nem kell, hogy sikeres legyen, de kell, hogy az elkövető szándékában álljon.⁴⁸

Viszont éppen ez az, ami miatt a harmadik értelmezés szerint a népirtás és az etnikai tisztogatás elkülönítendő mivel utóbbi szándéka nem a csoport megsemmisítésére irányul⁴⁹ hanem kitelepítéssel⁵⁰ vagy üldözéssel⁵¹ megvalósítandó etnikailag homogén terület elérésére. Ebből következően a népirtás és az etnikai tisztogatás jogilag különböző koncepciók.⁵² Ezzel szemben persze jogosan felvethető, hogy az első ránézésre nem népirtó cselekmények is szándékolhatják a csoport megsemmisítését. Vagyis az etnikai homogenitásra való törekvés lehet a motívuma a bűncselekménynek, vagyis az ok, amiért az elkövető a csoportot megsemmisíteni szándékozik. Viszont a nemzetközi büntetőjog csak a szándékot értékeli, nem a motívumot.⁵³ Ez azt jelenti, hogy amennyiben a népirtás esete fennáll, akkor jogilag teljesen lényegtelen, hogy az elkövető

⁴⁶ Krstić ítélet, para. 571.; Genocide case, para. 190.; *Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al Bashir, ICC-02/05-01/09, PT.Ch. I, 4 March 2009, para. 145;

⁴⁷ Krstić ítélet, para. 576.

⁴⁸ Sirkin 2010 *i.m.*, 493.

⁴⁹ Uo., 494.

⁵⁰ Cassese 2001 *i.m.*, 227.; ENSZ Biztonsági Tanács S/2005/60 sz. Határozata: Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General Pursuant to Security Council Resolution 1564 of 18 September 2004. 515. bek.; Genocide case, para. 190.; Al Bashir döntés para. 56.

⁵¹ Al Bashir döntés, paras. 71, 143.; *Prosecutor v. Duško Sikirica et al.*, Judgement on Defence Motions to Acquit, IT-95-8-T, T.Ch., 3 September 2001, para. 89.

⁵² Al Bashir döntés, para. 144.; *Prosecutor v. Milomir Stakić*, Judgement, IT-97-24-T, T.Ch., 31 July 2003 para. 510.

⁵³ Boot 2002 *i.m.*, 410.

miért akarta elpusztítani a csoportot.⁵⁴ Viszont a megsemmisítésre irányuló szándéknak jelen kell lennie szándék-bűncselekmény lévén.

Ezért van az, hogy a kitelepítés vagy kiutasítás is lehet népirtás, amennyiben a végső cél mögötte tulajdonképpen egyezik a népirtási szándékkal.⁵⁵ És valóban, az etnikai tisztogatás esetén is gyakran a végső cél maga a csoport megsemmisítése egy adott területen.⁵⁶ Csakhogy ez a megsemmisítés két módon is értelmezhető. Az első értelmezés szerint a megsemmisítés „csak” az eszköz, míg a szándék az etnikai homogenitás elérése. A másik értelmezés alapján viszont az elkövető szándéka a megsemmisítés, még az etnikai homogenitás elérése a bűncselekmény elkövetésének *motívuma*. Az első értelmezés alapján a cselekmény nem népirtásként minősíthető, hanem etnikai tisztogatásként, mert nincs meg a megsemmisítésre irányuló szándék. A második értelmezés szerint a szándék megléte miatt a cselekmény egyértelműen népirtás. A kérdés tehát az, hogy melyik értelmezés és besorolás a helyes. Másképp szólva, az ilyen cselekményeknél a népirtó jelleg vagy az etnikai tisztogatás jellege a hangsúlyosabb?

Úgy gondolom, hogy indokoltabb az ilyen cselekményeket népirtásként besorolni, mert a népirtó jelleg sokkal jelentősebb és meghatározóbb. Még akkor is, ha a csoport megsemmisítése az eszköz és nem a végső szándék. Az elkövető szándéka az eszközcselekmény megvalósítására is ki kell, hogy terjedjen,⁵⁷ tehát a megsemmisítésre irányuló szándék végső soron adott. Ezt az álláspontot támasztja alá a Nemzetközi Bíróság népirtás értelmezésében hozott ítélete is:

Ez nem azt jelenti, hogy az etnikai tisztogatással leírt cselekmények soha nem minősülhetnek népirtásnak, olyankor, ha az ilyen cselekmények úgy jellemezhetőek, mint például a "csoportnak szándékosan olyan életfeltételek közé kényszerítése, amelyek a csoport teljes vagy

⁵⁴Uo.

⁵⁵Uo., 446, 448-449.

⁵⁶Petrovic 1994 *i.m.*, 349-350.

⁵⁷Stakić ítélet, para. 686.

részleges fizikai megsemmisülését okozhatják” az Egyezmény II. Cikk (c) szakaszába ütközően, amennyiben az ilyen cselekményt a szükséges különös szándék (dolus specialis) fennállásával valósítják meg, úgymond a csoport elpusztításának vizionálásával, ami nem egyenlő a csoportnak az adott területről való eltávolításával.⁵⁸

Ugyanakkor ha következetesen kezeljük mindezt, akkor csupán annyi került megállapításra, hogy az etikai tisztogatás akkor értelmezhető népirtásként, ha népirtó cselekményt valósít meg.⁵⁹ Még egyszerűbben megfogalmazva: az etnikai tisztogatás akkor fog népirtásnak minősülni, ha a cselekmény egyébként is, az etnikai tisztogatás fogalmának behozatala nélkül is népirtás lenne. Álmegoldás csupán ha azt állítjuk, hogy az etnikai tisztogatás akkor mintegy jelezheti vagy bizonyíthatja a népirtás szándékát.⁶⁰ Mert még ha az etnikai tisztogatás jelezheti is a népirtó szándékot, maga bizonyosan nem számít népirtó szándéknak.⁶¹ Arról nem is beszélve, hogy éppen a szándék az, ami megkülönbözteti a népirtást az etnikai tisztogatással leírt cselekményeket.⁶² Ugyanis a megsemmisítésre irányuló szándék soha nem lehet egyenlő a kitelepítésre vagy a felbomlasztásra irányuló szándékkal.⁶³

Így az etnikai tisztogatást is általában inkább, mint emberiség elleni bűncselekményt klasszifikálják,⁶⁴ a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolásaként.⁶⁵

⁵⁸ Genocide case, para. 190.

⁵⁹ Uo.; Al Bashir döntés, para. 145.

⁶⁰ M Dixon, Martin – McCorquodale, Robert – Williams, Sarah: *Cases and Materials on International Law*. Oxford: Oxford University Press. 2011, 531.; Shaw, Malcolm N.: *International Law*. Padstow: Cambridge University Press. 2008, 433.

⁶¹ Sirkin 2010 *i.m.*, 506, 520.

⁶² Uo. 494. Lásd még: Al Bashir döntés, para 71.; Stakić ítélet, para. 510.

⁶³ Report of the International Commission of Inquiry on Darfur., 515. bek. 131.; Genocide case, para. 190.; Al Bashir döntés, paras. 56, 143, 144.

⁶⁴ Al Al Bashir döntés, para. 71.

⁶⁵ Sirkin 2010 *i.m.*, 500.

Etnikai tisztogatás, mint a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása

A nemzetközi jog tiltja a civil lakosság csoportjainak erőszakos áthelyezését⁶⁶ amennyiben az nem a biztonságuk biztosítása érdekében történik.⁶⁷ Ez a gyakorlat azonban mégis előfordul napjainkban is, különféle nem megengedett okokból. Ezek egyike az etnikai tisztogatás.⁶⁸ Az ilyen népességáthelyezések kisebbségi csoportok ellen irányuló,⁶⁹ eltervezett akciók⁷⁰ amik célja az adott terület etno-demográfiai szerkezetének a módosítása⁷¹ a célzott csoport tartós eltávolítása által.⁷² Mivel a legtöbb esetben az etnikai tisztogatás és a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása átfedi egymást, megalapozottnak tűnik azt feltételezni, hogy a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása bűncselekmény eleve az etnikai tisztogatást kívánta kriminalizálni.⁷³ Azonban a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma (innenről: Római Statútum) és a Bűncselekmények

⁶⁶ Az „áttelepített vagy erőszakosan elhurcolt” felcserélhető az „erőszakosan áthelyezett” szókapcsolattal. (2011 Elements of Crimes of the Rome Statute ISBN No. 92-9227-232-2 Art. 7 (1) (d) element 1. n13, innenről: EoC)

⁶⁷ UK Manual *i.m.*, 409.; Sandoz, Yves: Land Warfare. In: Clapham, Andrew - Gaeta, Paola (eds.): *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*. New York: Oxford University Press. 2014, 113.; Henckaerts, Jean-Marie - Doswald-Beck, Louise: *Customary International Humanitarian Law*, Vol.I. Cambridge: Cambridge University Press. 2010, 457.; Cantor, David: Forced Displacement, the Law of International Armed Conflict, and State Authority. In: Juss, Satvinder S.(ed.): *The Ashgate Research Companion to Migration Law, Theory and Policy*. Burlington: Ashgate. 2013, 363.. 387.

⁶⁸ Sivakumaram, Sandesh: *The Law of Non-International Armed Conflict*. Oxford: Oxford University Press. 2012, 285-286.

⁶⁹ W Walters, William: Deportation, Expulsion, and the International Police of Aliance. In: De Genova, Nicolas - Peutz, Nathalie (eds.): *The Deportation Regime, Sovereignty, Space, and the Freedom of Movement*. Durham - London: Duke University Press. 2010, 69.,79.; Commission on Human Rights: Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, Forty-ninth session Item 10 of the provisional agenda, Freedom Of Movement, Human rights and population transfer, Final report of the Special Rapporteur, Mr. Al-Khasawneh, E/CN.4/Sub.2/1997/23, 27 June 1997, (Innenről: Commission on Human Rights final report) 14. bek.

⁷⁰ Walters 2010 *i.m.*, 78-79.

⁷¹ Commission on Human Rights final report, 11. bek. (d).

⁷² Sirkin 2010 *i.m.*, 501.

⁷³ Stakić ítélet, para. 664.

Tényállási Elemei mást mutatnak. Amikor meghatározza a Római Statútum a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása bűncselekményt akkor nem utal semmilyen speciális célzott csoportra, csak a *chapeaux*-ban meghatározott civil lakosságra.⁷⁴ A Bűncselekmények Tényállási Elemei szintén csak annyit állítanak, hogy a bűncselekményt a civil lakosság elleni támadás elkövetése jelenti,⁷⁵ de nem követeli meg, hogy a deportált személyek⁷⁶ valamilyen speciális védett csoport tagjai legyenek. Mivel a népirtás vagy az üldözés bűncselekményénél a Római Statútum *expressis verbis* meghatározza a különleges védett csoportokat, akik ellen, *mint olyan*⁷⁷ irányul a bűncselekmény, így *interpretatio a contrario* alapján kijelenthető, hogy mivel a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása bűncselekménynél ilyen meghatározás nincs, így ez a bűncselekmény nem diszkriminatív, tehát nem etnikai vagy vallásos csoportok, így nem kisebbségek ellen irányul.

Ez persze nem jelenti azt, hogy a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása nem is lehet etnikai tisztogatás. A mianmari rohingyák elleni akciókat az ENSZ Főtitkára etnikai tisztogatásnak titulálta,⁷⁸ a Nemzetközi Büntetőbíróság viszont a nyomozást a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása és üldözés bűncselekményére hagyta jóvá.⁷⁹ Ez azt mutatja, hogy az etnikai tisztogatást gyakran a lakosság áttelepítésével vagy erőszakos elhurcolásával valósítják meg, így ezek a cselekmények ennek megfelelően büntetendőek. Ez azonban – akárcsak a népirtásnál – megint pusztán annyit jelent, hogy amennyiben a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása bűncselekmény feltételei fennállnak, akkor a cselekmény ezen bűncselekmény alatt lesz elbírálva. Vagyis ebben

⁷⁴RS 7. Cikk (1) (d).; RS 7. Cikk (2) (d).

⁷⁵EoC . Cikk (1) (d) elements 4-5.

⁷⁶EoC . Cikk (1) (d) element 1.

⁷⁷RS 6. Cikk.; RS 7. Cikk (1) (h).

⁷⁸Hernández 2019 *i.m.*, 459.

⁷⁹lásd: *Situation in the People's Republic of Bangladesh/Republic of the Union of Myanmar, Decision Pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorisation of an Investigation into the Situation in the People's Republic of Bangladesh/Republic of the Union of Myanmar, ICC-01/19, PR. Ch. III., 14 November 2019.*

a rendszerben az etnikai tisztogatás felesleges és irreleváns koncepció. Csupán, mint a bűncselekmény oka vagy motívuma vehető figyelembe.⁸⁰ Egy valami viszont hibádzik. Az etnikai tisztogatás kifejezetten feltételez egy *dolus specialis*, nevezetesen az etnikai homogenitás eléréséért. Viszont a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása nem igényel semmilyen speciális szándékot, csak az arról való tudomást, hogy a támadás a civil lakosság ellen irányult.⁸¹ Nem jelenik meg tehát benne az etnikai tisztogatás sajátos, megkülönböztető jellege, vagyis az, hogy a kisebbségek ellen irányul és éppen az adott területnek a kisebbségtől való megtisztítása a cél.

Etnikai tisztogatás, mint üldözés

Az etnikai tisztogatás cselekményei az üldözés bűncselekménye alatt is értelmezhetőek.⁸² Még ígéretes is lehet ez, hiszen szemben a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása bűncselekményével, az üldözés tartalmazza a diszkriminatív tényálláselemet.⁸³ A Római Statútum szerint a támadás célzott csoportja "bármely meghatározható csoport vagy közösség (...) politikai, faji, nemzeti, etnikai, kulturális, vallási, nemi, vagy más, a nemzetközi jog által egyetemesen tiltott egyéb ismérv alapján"⁸⁴ Egyedül a népirtás bűncselekménye állít fel hasonló speciális célzott csoportot. Viszont ami megkülönbözteti a népirtást és az üldözést, éppen az tudja az etnikai tisztogatást is elválasztani a népirtástól. Mert bár az etnikai tisztogatást általában lehet üldözésként értékelni,⁸⁵ így azonban eltűnik az etnikai tisztogatás népirtáshoz hasonló jellege, vagyis az,

⁸⁰ Sandoz 2014 *i.m.*, 113.; Sivakumaram 2012 *i.m.*, 286.

⁸¹ EoC 7. Cikk (1) (d) elements 3-5.

⁸² Boot 2002 *i.m.*, 303.; Al Bashir döntés, para. 145., 113n, para. 56 utalva Prosecutor v. Jelacić, Judgement, IT-95-10-T, T. Ch., 14 December 1999, paras. 562, 578; Kupreskić ítélet, para. 583.

⁸³ Al Bashir döntés, para. 71. utalva: Sikirica ítélet, para. 89.

⁸⁴ RS 7. Cikk (1) (h).

⁸⁵ Al Bashir döntés, para. 145.

hogy az etnikai tisztogatás a fentebb idézett definíciókban szándék-cselekményként lett meghatározva. Ezt a bűnös szándékot, mely egy kisebbség egy adott területről való eltüntetését jelenti, büntető-jogilag értékelni kellene, ahogyan a népirtás is szándékbűncselekményként lett kriminalizálva.

Az értelmezés korlátai és lehetőségek

Ahogy fentebb kifejtésre került, az etnikai tisztogatás értelmezhető úgy, mint népirtás mivel a védett csoport hasonló. Nem kielégítő viszont az értelmezés, mert hiányzik a szükséges szándék a megsemmisítésre. Az etnikai tisztogatás értékelhető a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása alatt is mivel az *actus reus* sok esetben azonos. Ugyanakkor így az etnikai tisztogatás diszkriminatív szándéka nem lenne értékelve. Végül büntethető lenne az üldözés bűncselekménye alatt éppen a diszkriminatív jellege miatt, viszont az etnikai tisztogatás beolvadva az üldözés bűncselekményébe nem jelezne az etnikai tisztogatás szándékbűncselekményi jellegét.

Nem kérdőjelezem meg tehát, hogy az etnikai tisztogatás a nemzetközi büntetőjog mai rendszerében ne lehetne üldözhető és büntethető cselekmény. Azonban látható, hogy egyik nemzetközi bűncselekmény sem képes maradéktalanul megragadni és ezáltal értékelni az etnikai tisztogatás specifikumait.

Az alapvető kérdés az, hogy mi az etnikai tisztogatás által támadott védett érték. Ha megtaláljuk ezt a védett értéket, akkor már el lehet dönteni, hogy melyik megoldás a megfelelőbb: a jelenlegi rendszer változatlan fenntartása, vagyis, hogy az etnikai tisztogatás maradjon egy nem-jogi fogalom és a már létező nemzetközi bűncselekmények kiterjesztett értelmezése alapján legyen büntetve; a népirtás bűncselekményét bővítsük ki az etnikai tisztogatásra is, vagy hozzunk létre a *sui generis* alapon álló etnikai tisztogatás bűncselekményét.

Az első megoldási javaslat azt feltételezi, hogy nincs az etnikai tisztogatás mögött olyan védett érték, ami különbözne a már

fennálló nemzetközi bűncselekményektől, így külön bűncselekmény felállítására sincsen szükség. Ez ellen szól, hogy az atrocitás bűncselekményekről szóló ENSZ keretdokumentum tartalmazza az etnikai tisztogatást,⁸⁶ ahogyan a 2005-ös ENSZ csúcstalálkozó kiadványa is azt jelenti ki, hogy a nemzetközi közösséget és az államokat terheli a védelmi felelősség, hogy lakosságukat az etnikai tisztogatástól megvédjék.⁸⁷ Tulajdonképpen maga a tény, hogy az etnikai tisztogatás, mint koncepció létezik, azt sugallja, hogy van valami más bűncselekményekhez képest eltérő érték amelyet az etnikai tisztogatás támad. Vagyis a jelenlegi bűncselekmények nem képesek lefedni teljesen az etnikai tisztogatást. A kisebbségek védelme szempontjából tehát a nem tevés lehetősége vagyis a rendszer hiányossága nem elfogadható.

A második megoldási javaslat szerint az etnikai tisztogatást a népirtás bűncselekményének módosításával kellene kriminalizálni. Ennek alapja, hogy a védett érték látszólag azonos:⁸⁸ egy védett csoport joga a létezéshez. Ahogyan a *Blagojević* döntés is kimondta: „egy csoport nem csak az őt alkotó egyénekből áll, hanem alkotója a történelme, hagyományai, a tagok egymáshoz tartozása, más csoportokkal való viszonya vagy a földdel való kapcsolata is.”⁸⁹ Így ha kitelepítéssel vagy szétzüllesztéssel megfosztjuk a csoportot az egymáshoz tartozástól vagy a földjükkel való kapcsolattól, akkor csoport *mint olyan* többé megszűnik létezni. Ezért bár a népirtás és az etnikai tisztogatás szándéka különböző, az eredménye és így a védett érték is azonos. Akárcsak a népirtás, az etnikai tisztogatás is magát a csoport létezését fenyegeti.⁹⁰ Az egyetlen különbség az, hogy a népirtás a fizikai létet veszélyezteti, míg az etnikai tisztogatás a csoport *mint olyan*

⁸⁶ UN Framework 1.

⁸⁷ ENSZ Közgyűlés A/RES/60/1: 2005 World Summit Outcome Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005, 139. bek.; ENSZ Főtitkár: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, The Responsibility to Protect, December 2001, 4.19 bek. 49.

⁸⁸ Sirkin 2010 *i.m.*, 510., 523.

⁸⁹ *Prosecutor v. Vidoje Blagojević and Dragan Jokić*, Judgement, IT-02-60-T, T. Ch. I. Sector A, 17 January 2005, para. 666.

⁹⁰ Sirkin 2010 *i.m.*, 499.

létezését. Vagyis az etnikai tisztogatás megfosztja a csoportot "csoportiságától", azonosítható, egyedi jellemzőitől. Márpedig ha egy kisebbséget megfosztunk nyelvétől, hagyományaitól és kultúrájától, akkor ez a kisebbség értelemszerűen eltűnik.

Tehát a végső kérdés az, hogy a nemzetközi közösség védeni kívánja-e a népek és kultúrák sokszínűségét.⁹¹ A népirtás esetén sem az az egyetlen veszély, hogy sokan meghalnak,⁹² a valódi aljasságát az adja, hogy egy egész nép ellen irányul és, hogy a nemzetközi közösség elvesztheti ezt a közösséget és kultúrát. Az etnikai tisztogatás ugyanezt a veszélyt hordozza: a kisebbségek elvesztésének kockázatát. Az, hogy ez nem fizikai megsemmisítés útján történik, a védett érték azonosságát nem érinti. Viszont éppen emiatt kellene mégis a népirtást megkülönböztetni az etnikai tisztogatástól.

Ugyanis hiába lehet ugyanaz az eredmény etnikai tisztogatás és népirtás esetén is – nevezetesen egy adott csoport eltűnése egy meghatározott területről – egyáltalán nem mindegy, hogy ezt fizikai megsemmisítéssel vagy csupán *quasi* adminisztratív úton⁹³ érik el. Ezért van egy minőségi különbség és egy hierarchia a népirtás és az etnikai tisztogatás között.

Minden olyan esetben amikor az etnikai tisztogatásnak tűnő cselekmény a kisebbség fizikai megsemmisítésével társul, a minősítésnek népirtásnak kell lennie. Ha a cselekmény a elpusztítást nem valósítja meg és nem is szándékolja, akkor etnikai tisztogatásként kell kezelni.

Ennek megfelelően, a harmadik megoldási javaslat tűnik a legmeggyőzőbbnek, vagyis, hogy az etnikai tisztogatást önálló bűncselekményként kellene kriminalizálni.⁹⁴ Ez ezért is meggyőző, mert így el lehetne kerülni az analógiás és a kiterjesztő értelmezés miatt valószínűleg sérülő *nullum crimen sine lege* tilalmát, mely ré-

⁹¹Kemp, Walter: Ethnic Cleansing and Integrating Diversity: Interview with Knut Vollebaek, OSCE High Commissioner on National Minorities. In: *Security and Human Rights*. 19. évf. 2. szám. 2008, 157-163, 159.

⁹²Petrovic 1994 *i.m.*, 348.

⁹³Uo., 345.

⁹⁴Ouedraogo, Émile: *Le „Nettoyage Ethnique” en Droit International*. Genève: Institut de hautes études internationales et du développement 2016, 188., 226.

sze a nemzetközi büntetőjognak, mint általános jogelv.⁹⁵ Arról nem is beszélve, hogy ez megszüntetné azt az értelmezési gyakorlatot, hogy a Római Statútumban nem szereplő etnikai tisztogatást más bűncselekmények alatt kriminalizálják a jogalkotó ilyen szándéka nélkül. Ehhez ugyanis a Római Statútum módosítása lenne szükséges és az etnikai tisztogatás bűncselekményi fogalmának megalkotása. Ehhez pedig valamely nemzetközi szereplő kezdeményezésére lenne szükség.

Magyarország szerepe ebben a lobbitevékenységben akár adott is lehetne. A nemzetközi térben ismert szószólója a kisebbségvédelemnek, a kisebbségi jogok magyar szakértői magas tisztségeket töltenek be számos nemzetközi vagy regionális kisebbségvédő szervezetnél. Arról nem is beszélve, hogy a külföldi magyarok, a számos országban kisebbségi sorban élők védelmét ellátva kevés olyan állam van még, mely ilyen legitimitással és érdekeltséggel bírna. A siker pedig nagy lehetőségekkel kecsegtet a kisebbségek számára.

Az etnikai tisztogatás nemzetközi kriminalizálásával megelőzhető lenne az ilyesféle rendkívül káros társadalommérnökösdés az etnikai szerkezet erőszakos és önkényes megváltoztatása. Ily módon valóban közelebb kerülhetnénk a minden nép egyenlőségének elvéhez.⁹⁶ Ez a kisebbségek valós védelmét jelenthetné a legsúlyosabb veszélytől, a kisebbségek erőszakos eltüntetésétől, kulturális megsemmisítésétől. Ez valóban a kisebbségvédelem minimum szabálya kell, hogy legyen. Minden más kisebbségi jog gyakorlása ezen minimumfeltételen áll vagy bukik.

Ehhez az szükséges, hogy a nemzetközi közösség felismerje,

⁹⁵lásd: *Interlocutory Decision on the Applicable Law: Terrorism, Conspiracy, Homicide, Perpetration, Cumulative Charging*, STL-11-01/1, A. Ch., 16 February 2011, para. 76.; *Prosecutor v. Norman, Appeals Chamber Decision on Preliminary Motion Based on Lack of Jurisdiction*, SCSL -2004-14-AR72(1), A. Ch., 31 May 2004 paras. 12-3.; Schabas, William: *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute*. Glasgow: Oxford University Press. 2010, 403.; Cassese, Antonio et al. (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court*. Oxford: Oxford University Press. 2002, 734.

⁹⁶ENSZ Alapokmány 1. Cikk (2) bekezdés.

hogy nem csak államokból és titulusnemzetekből⁹⁷ áll, hanem valamennyi nemzeti, etnikai, vallási csoport családja. Nem pusztán az ilyen csoportok fizikai megsemmisülése elképzelhetetlen szegénye és vesztesége a nemzetközi közösségnek, hanem a különböző etnikai, nyelvi, vallási kisebbségek erőszakos és agresszív elnyomása és kultúrájának eltüntetése, vagyis a nemzetközi közösség, az emberiség egy részének elvesztése is.

Irodalomjegyzék

Nemzetközi szervezetek anyagai és nemzetközi szerződések:

A népirtás büntetvények megelőzéséről és megelőzéséről szóló 1948-as egyezmény.

Commission on Human Rights: Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, Forty-ninth session Item 10 of the provisional agenda, Freedom Of Movement, Human rights and population transfer, Final report of the Special Rapporteur, Mr. Al-Khasawneh, E/CN.4/Sub.2/1997/23, 27 June 1997.

EBESZ: Ljubljanai útmutató a sokszínű társadalmak integrálásához és magyarázó megjegyzések. 2012.

EBESZ: The Bolzano/Bozen Recommendations on National Minorities in Inter-State Relations. 2008.

EBESZ: The Lund Recommendations on the Effective Participation of National Minorities in Public Life. 1999.

Elements of Crimes of the Rome Statute (2011) ISBN No. 92-9227-232-2.

ENSZ Alapokmány.

ENSZ Biztonsági Tanács S/2005/60 sz. Határozata: Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General Pursuant to Security Council Resolution

⁹⁷ Titulusnemzet alatt az egyes nemzetállamok megnevezését adó etnikumokat értem, így Magyarország esetén a titulusnemzet a magyar nemzet.

- 1564 of 18 September 2004.
- ENSZ Főtitkár: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, The Responsibility to Protect, December 2001.
- ENSZ Közgyűlés 2200A (XXI) sz. Határozata a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának Elfogadásáról. 1966. December 16.
- ENSZ Közgyűlés A/RES/47/135. sz. Nyilatkozata a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól (1992).;
- ENSZ Közgyűlés A/RES/60/1: 2005 World Summit Outcome Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005.
- ENSZ Közgyűlés UN Doc. A/Res/47/121 (1993), Resolution Adopted by the General Assembly without reference to a Main Committee A/47/L.47/Rev.1, 47/121 The situation in Bosnia and Herzegovina.
- Európa Tanács 1985/2014. sz. határozata: A nemzeti kisebbségek helyzete és jogai Európában.
- Európa Tanács Parlamenti Közgyűlés: 1201 (1993) sz. ajánlása Az Emberi Jogok Európai Egyezménye a kisebbségi jogokra vonatkozó kiegészítő jegyzőkönyvvel kapcsolatban: Javaslat Az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságjogok Védelmére Létrejött Európai Egyezmény kiegészítő jegyzőkönyvére a kisebbségekhez tartozó személyekre vonatkozóan.
- Európa Tanács Parlamenti Közgyűlés: Colonisation by Turkish settlers of the occupied part of Cyprus, Report, Committee on Migration, Refugees and Demography, Doc. 9799, 2003. május 2.
- Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése: 1735 (2006) sz. ajánlás – A nemzet fogalma. A közgyűlés által 2006. január 26-án (a 7. ülésen) elfogadott szöveg.
- Európa Tanács: A Nemzeti Kisebbségek Védelméről Szóló Keretegyezmény Megerősítéséről (1995) ETS. No. 157.
- Európa Tanács: Final Report of The Commission of Experts Established Pursuant To Security Council Resolution 780 (1992), S/1994/674.

Európa Tanács: Interim Report of The Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992), S/25174, 1993. január 26.

Európa Tanács: Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (1992) ETS No. 148.

Human Rights Watch: "If We Return, We Will Be Killed" Consolidation of Ethnic Cleansing in Darfur, Sudan Consolidation of Ethnic Cleansing in Darfur, Sudan. 2004. november 14.

Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma. (1998) ISBN No. 92-9227-227-6.

Press Conference by Secretary-General António Guterres at United Nations Headquarters (Excerpts) SG/SM/18676, 2017. September 13.

United Nations office on genocide prevention and the responsibility to protect: Ethnic cleansing.

United Nations: Framework of Analysis for Atrocity Crimes, A tool for prevention.

Nemzetközi bíróságok döntései:

Case Concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (*Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro*), Judgement of 26 February 2007 [2007] ICJ Rep.

Case Concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (*Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro*), Provisional Measures, Order of 13 September 1993, I. C.J. Reports 1993, (Judge Lauterpacht, Separate opinion).

Interlocutory Decision on the Applicable Law: Terrorism, Conspiracy, Homicide, Perpetration, Cumulative Charging, STL-11-01/1, A. Ch., 16 February 2011.

Prosecutor v Kupreškić et al., Judgement, Case no. IT-95-16-T, T.Ch, 14 January 2000.

Prosecutor v. Duško Sikirica et al., Judgement on Defence Motions to

- Acquit, IT-95-8-T, T.Ch., 3 September 2001.
- Prosecutor v. Goran Jelisić*, Judgement, IT-95-10-T, T.Ch., 14 December 1999.
- Prosecutor v. Jelačić*, Judgement, IT-95-10-T, T. Ch., 14 December 1999.
- Prosecutor v. Milomir Stakić*, Judgement, IT-97-24-T, T.Ch., 31 July 2003.
- Prosecutor v. Norman, Appeals Chamber Decision on Preliminary Motion Based on Lack of Jurisdiction*, SCSL -2004-14-AR72(1), A. Ch., 31 May 2004.
- Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir*, Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al Bashir, ICC-02/05-01/09, PT.Ch. I, 4 March 2009.
- Prosecutor v. Radislav Krstic*, Judgement, IT-98-33-T, T.Ch, 02 August 2001.
- Prosecutor v. Vidoje Blagojević and Dragan Jokić*, Judgement, IT-02- 60-T, T. Ch. I. Sector A, 17 January 2005.
- Situation in the People's Republic of Bangladesh/Republic of the Union of Myanmar, Decision Pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorisation of an Investigation into the Situation in the People's Republic of Bangladesh/Republic of the Union of Myanmar, ICC-01/19, PR. Ch. III., 14 November 2019.

Önálló monográfiák, tanulmánykötetek:

- Boot, Machteld: *Genocide, Crimes Against Humanity, War Crimes, Nullum Crimen Sine Lega and the Subject Matter Jurisdiction of the International Criminal Court*. Antwerpen: Intersentia. 2002.
- Cantor, David: Forced Displacement, the Law of International Armed Conflict, and State Authority. In: Juss, Satvinder S.(ed.): *The Ashgate Research Companion to Migration Law, Theory and Policy*. Burlington: Ashgate. 2013.
- Cassese, Antonio et al. (eds.): *The Rome Statute of the International Criminal Court*. Oxford: Oxford University Press. 2002.
- Cassese, Antonio: *International Criminal Law, Cases and Commentary*. Oxford: Oxford University Press. 2001.

- Castellino, Joshua: *International Law and Self-Determination, The Interplay of the Politics of Territorial Possession with Formulations of Post-Colonial National Identity, Developments in International Law*. The Hague – Boston – London: Martinus Nijhoff Publishers. 2000.
- Damrosch, Lori Fisler: Genocide and Ethnic Conflict. In: Wippmann, David (ed.): *International Law and Ethnic Conflict*. Ithaca – London: Cornell University Press. 1998.
- Dixon, Martin – McCorquodale, Robert – Williams, Sarah: *Cases and Materials on International Law*. Oxford: Oxford University Press. 2011.
- Henckaerts, Jean-Marie - Doswald-Beck, Louise: *Customary International Humanitarian Law, Vol.I*. Cambridge: Cambridge University Press. 2010.
- Hernández, Gleider: *International Law*. Oxford: Oxford University Press. 2019.
- Horváth Attila: a Beneš-dekrétumok és a hozzá kapcsolódó diszkriminatív intézkedések csehszlovákiában 1945 és 1948 között. In: Horváth Attila – Korom Ágoston (szerk.): *A Beneš-dekrétumok az Európai Parlamentben*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem. 2014.
- Jacques, Mélanie: *Armed Conflict and Displacement, the Protection of Refugees and Displaced Persons under International Humanitarian Law*. New York: Cambridge University Press. 2012.
- Kingsbury, Benedict: 'Reconciling Five Competing Conceptual Structures of Indigenous Peoples Claims in International and Comparative Law. In: Alston, Philip (ed.): *Peoples' Rights*. Oxford: Oxford University Press. 2001.
- Osmańczyk, Edmund Jan (ed. Mango, Anthony): *Encyclopedia of the United Nations and International Agreements*. Vol. I. New York – London: Routledge. 2003.
- Ouedraogo, Émile: *Le „Nettoyage Ethnique” en Droit International*. Genève: Institut de hautes études internationales et du développement 2016.
- Sandoz, Yves: Land Warfare. In: Clapham, Andrew - Gaeta, Paola (eds.): *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*.

- New York: Oxford University Press. 2014.
- Schabas, William: *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute*. Glasgow: Oxford University Press. 2010.
- Shaw, Malcolm N.: *International Law*. Padstow: Cambridge University Press. 2008.
- Sivakumaram, Sandesh: *The Law of Non-International Armed Conflict*. Oxford: Oxford University Press. 2012.
- UK Ministry of Defence: *The Manual of the Law of Armed Conflict*. Oxford: Oxford University Press. 2004.
- Walters, William: Deportation, Expulsion, and the International Police of Aliance. In: De Genova, Nicolas – Peutz, Nathalie (eds.): *The Deportation Regime, Sovereignty, Space, and the Freedom of Movement*. Durham – London: Duke University Press. 2010.
- Wedgwood, Ruth: Limiting the Use of Force in Civil Disputes. In: Wippmann, David (ed.): *International Law and Ethnic Conflict*. Ithaca – London: Cornell University Press. 1998.

Folyóiratcikkek:

- Bell-Fialkoff, Andrew: A Brief History of Ethnic Cleansing. In: *Foreign Affairs*. 72. évf. 3. szám, 1993, 110-121.
- Kemp, Walter: Ethnic Cleansing and Integrating Diversity: Interview with Knut Vollebaek, OSCE High Commissioner on National Minorities. In: *Security and Human Rights*. 19. évf. 2. szám. 2008, 157-163.
- Petrovic, Drazen: Ethnic Cleansing - An Attempt at Methodology. In: *European Journal of International Law* 5. évf. 3. szám, 1994, 342-359.
- Sirkin, Micol: Expanding the Crime of Genocide to Include Ethnic Cleansing: A Return to Established Principles in Light of Contemporary Interpretations. In: *Seattle University Law Review* 33. évf. 2. szám, 2010, 489-526.
- Vajda, Maja Munivrana: Ethnic Cleansing as Genocide - Assessing the Croatian Genocide Case before the ICJ. In: *International Criminal Law Review* 15. évf. 1. szám, 2015, 147-169.